

**Zondag 1 maart 2020, 1^e zondag van de
Veertigdagentijd, 10.30 uur, Pauluskerk**

lezing Oude Testament: Exodus 34: 1 - 10

lezing Nieuwe Testament: Lucas 15: 11 - 32

uitleg en verkondiging

Zusters en broeders, gemeente van Onze Heer Jezus Christus,

Verloren dochters en verloren zonen. Daarover vanmorgen. Verloren dochters en verloren zonen. Je zou de gang van zaken van, laten we zeggen, de afgelopen 40 jaar in onze samenlevingen een verhaal kunnen noemen van verlies, van verlorenheid, van het verloren raken van grote groepen mensen om ons heen. Wijzelf inclusief. Als je zo analyseert, dan doe je dat in de sfeer van bijvoorbeeld iemand als Pim Fortuijn, die eind jaren '80 het boek "De verweesde samenleving" schreef. Wij leven in een tijd zonder richting, zonder ideologieën, zonder aansprekende ideeën, zonder vaders en moeders. Kortom in een samenleving van wezen. Dat is de kern van Fortuijn's boek. Naar mijn idee één van zijn beste boeken. Waarin hij een punt te pakken heeft van enorme betekenis. Eind vorig jaar kwam een boek uit van de hand van Gert Jan Segers, de fractievoorzitter van de ChristenUnie in de Tweede Kamer. Titel "De verloren zoon en het verhaal van Nederland". In dat boek gaat Segers aan de hand van de gelijkenis van de verloren zoon na wat zich politiek, maatschappelijk en economisch in Nederland heeft afgespeeld sinds de jaren '90 en wie daarvan de maatschappelijke winnaars en verliezers waren. Aan het begin van de jaren '90 was de algemene sfeer een heel andere dan nu. Veel minder bezorgd. Francis Fukuyama schreef zijn boek "Het einde van de geschiedenis en de laatste mens", vlak na de val van de Berlijnse muur. Volgens Fukuyama was er geen duurzaam, geloofwaardig en werkbaar alternatief voor de democratische rechtsstaat van het Westen. Dertig jaar daarna verlaat Groot-Brittannië de Europese Unie, omdat 52% van de Britten in 2016 koos voor een Brexit. Die zien wel degelijk een alternatief en hebben dat laten weten ook. Gert Jan Segers maakt in zijn boek onderscheid tussen "overalmensen" en "ergensmensen". "Overalmensen" zijn meestal hoog opgeleid. Zij spreken hun talen, voelen zich overal in de wereld thuis. Ze zijn ondernemend, geloven enorm in hun mogelijkheden om zich op eigen kracht te verbeteren en omhoog te werken. "Overalmensen" maken ongeveer een kwart van de bevolking uit. Zij wonen vooral in onze grote steden. En ze lijken een beetje op die jongste zoon uit de gelijkenis van daarnet. Voor de

"ergensmensen" ligt dat allemaal anders. "Ergensmensen" ontlenen hun gevoel van eigenwaarde aan de groep waar zij bij horen en het dorp of de stad waarin zij wonen. Zij voelen zich helemaal niet thuis in onze prestatiesamenleving, waarin steeds minder plaats is voor werkers met een middelbaar diploma en steeds meer werk flex-werk is. Zij zijn ongelukkig met al die vreemdelingen en wat die aan "vreemds" en "bedreigends" met zich meebrengen. "Ergensmensen" zijn er veel meer dan "overalmensen". Zij vormen ruim de helft van de bevolking. "Ergensmensen" lijken een beetje op die oudste broer in de gelijkenis. Ze zijn boos. Voor hun gevoel zijn zij trouw gebleven aan de gemeenschappelijke zaak. De "overalmensen" niet.

Daar zijn we dan nu terechtgekomen. Niks einde van de geschiedenis. Niks laatste mens. Allemaal in het schuitje van verlorenheid, allemaal verloren dochters en zonen. De "ergensmensen" het meest, denk ik. Vooral in sociaal en economisch opzicht. Niet zo verwonderlijk in een samenleving, waarin het vooral "ieder" voor zich is en "God" voor de mensen die het op eigen kracht niet redden. Met een overheid, die het wel gelooft en geen zin meer heeft om haar rol als vader te spelen. Wij zijn immers allemaal groot en geëmancipeerd en dus geworden en dus zelfredzaam. En dus: participeren moet. Of we dat nu kunnen of willen of niet. Ziedaar het verhaal van onze verlorenheid van nu.

In dat hele klimaat van gevoelens van onherbergzaamheid en onveiligheid, van verlorenheid, klinkt steeds harder de roep om er iets aan te doen. In essentie op drie manieren. Het gevaar komt van buiten. In de vorm van die "buitenlanders", al die werkers uit Midden - en Oost-Europa, bijvoorbeeld. In het Westland alleen al zo'n 14.000. Antwoord: "We want our control back". Het gevaar komt van buiten, in de vorm van een per definitie gewelddadige godsdienst: de islam. Antwoord: minder moslims. Of op zijn minst flink geïntegreerd, lees aangepast. Of: het gevaar komt niet van buiten, maar van binnen. Door die "overalmensen". Die willen alles vrij en alles open. Dat is de ellende. Antwoord: nieuwe gemeenschap bouwen, liefst met "eigen" mensen, en dus gebaseerd zoveel mogelijk op zuiver bloed van eigen bodem.

Zijn dat inderdaad de antwoorden ? Of valt er meer te zeggen, veel meer dan dat ? Hoe worden wij weer kind in eigen huis, bij onszelf, in de verbanden, waarin wij leven of opgroeien, in de samenleving, waarin wij wonen ? Voor al die vragen wil ik vanmorgen te rade bij de teksten van daarnet. En dan vooral bij die tekst uit het boek Exodus, met die wonderlijke zin, die we daarnet hoorden: "De Heer ! De Heer ! Een God die liefdevol is en genadig, geduldig, trouw en waarachtig".

Eerst iets over de situatie waarin Exodus 34 ons brengt. Want dat kan al veel helpen. "Mozes hakte twee stenen platen uit, gelijk aan de vorige", hoorden we daarnet. Al een keer eerder ging Mozes de berg op naar God. Al een keer eerder hakte God de grondregels voor het menselijk leven op Gods manier in stenen platen in. Al een keer eerder beloofden de Israëlieten plechtig: "Wij zullen de Heer gehoorzamen, wij zullen alles doen wat Hij heeft gezegd". En die woorden zijn nog maar nauwelijks uitgesproken of diezelfde mensen gieten een gouden kalf en zetten dat als hun god op een voetstuk. En in zijn woede gooit Mozes dan die eerste stenen platen stuk. Zo gaat dat met ons mensen: uiteindelijk wil je toch een beetje zichtbare, tastbare, materiële zekerheid in je leven. Daar voel je je sneller bij thuis dan bij die God van de bijbel, niet zichtbaar, verborgen, niet-materieel. In Exodus 34 gaat het dus om een tweede poging, hoe je dan wel kunt komen tot een duurzame relatie tussen God en mensen en tussen mensen onderling. En je zou verwachten, dat er dan extra garanties worden ingebouwd, van de kant van God, volgens de bijbel. Als mensen niet willen horen, dan moeten ze maar voelen. Zó ben je al snel geneigd te reageren, denk ik. Dat zit in je, een soort tweede natuur. Als mensen zich niet aan de regels houden, dan meer controle, meer camera's, meer beheersing. Hardere grenzen, dichte grenzen, meer controle. Dat is uiteindelijk het enige dat werkt. Dat is het evangelie van de samenleving van nu, fors onder kritiek gesteld door bijvoorbeeld iemand als Michel Foucault in zijn boek "Surveiller et Punir", Toezicht en Straf. Toezicht, straf, beheersing, controle, dat is nou precies wat hier in Exodus 34 niet gebeurt. En dat is dan tegelijk een eerste antwoord op de vraag naar hoe je dat zou kunnen bereiken, dat wij mensen, jong en oud, zich weer thuis voelen bij elkaar, minder verloren.

Hoe ziet het antwoord van de bijbel er dan verder uit ? Daarover wil ik vanmorgen drie dingen zeggen.

Eén. "De Heer daalde neer in een wolk, hij kwam naast Mozes staan en riep de naam Heer uit", hoorden we daarnet in Exodus 34. Naam. Dat staat in de bijbel voor die kant van God, die naar ons mensen is toegekeerd. Je kunt niet alles van God zien, als mens. Naam is waar "God" voor staat in de bijbel. En met kleine, maar effectieve middelen maakt de bijbelschrijver ons duidelijk wat waar God voor staat eigenlijk behelst. In Exodus 20, in de Tien Geboden, gaat het beeld van de straffende God nog voorop: "Voor de schuld van de ouders laat ik de kinderen boeten, en ook het derde geslacht en het vierde, wanneer ze mij haten". Pas daarna gaat het over liefhebben en trouw. Hier in Exodus 34 wordt dat beeld

helemaal omgekeerd. Op een prachtige en indringende manier laten de bijbelschrijvers hoe waar "God" eruit ziet, wat het betekent: "De Heer ging voor hem langs en riep uit: "De Heer, de Heer ! Een God, die liefdevol is en genadig, geduldig, trouw en waarachtig, die duizenden geslachten zijn liefde bewijst, die schuld, misdaad en zonde vergeeft". Dat komt eerst. Totaal ander beeld dan veel mensen van God hebben. Vroeger en ook nu. Het beeld van God als de Grote Controleur. De God van het alziend Oog, dat plaatje op je kinderkamer. Die jou met zijn oog, zijn camera vanuit de hemel constant in de gaten houdt en alles, maar dan ook alles ziet. Alles wat jij doet of niet doet. En vooral jouw slechte dingen. Liefst zoveel mogelijk. Want daarin is die God geïnteresseerd, in wat jij niet kunt of fout doet. En niet in alles wat jij wel kunt of goed doet. Het is onder meer om die reden, dat zo ontzettend veel mensen het christelijke geloof of de kerk niet moeten. Of vaarwel gezegd hebben. Bij zo'n God voelt een mens zich niet thuis. God als controleur, beheerser, niet op straat, maar in de hemel. Dát beeld van God is, bijbels gesproken, één grote karikatuur ! Zoals ook de gelijkenis inde figuur van de vader. Dat is wat Exodus wil zeggen. De Naam betekent allereerst je thuis voelen, bij jezelf, bij anderen. Je gekend weten. En je gekend weten begint niet met controle, regels, met protocollen en certificaten. Je gekend weten begint met openheid en vertrouwen. Met te laten zien wie jijzelf bent. Met te laten zien, dat jij te vertrouwen bent als afspiegeling van dat: "Ik ben de Heer, een God, die liefdevol is".

Twee. In een oud joods commentaar op de vijf boeken van Mozes staat dit: "Maar hoe is het mogelijk voor een mens om de Naam van God - weer: Naam - uit te roepen ?" Je kunt ook zeggen: te realiseren, tot werkelijkheid te maken, hier en nu. En het antwoord luidt: "Zie het aldus: zoals God liefdevol wordt genoemd, zo moet ook jij liefdevol zijn, zoals God trouw wordt genoemd, zo moet ook jij trouw zijn". Al die eigenschappen van God zijn, volgens de bijbel, even zoveel wegen voor ons mensen om onze samenleving te bouwen. Om te maken, dat mensen - jijzelf en anderen - zich thuis kunnen voelen, ook, of liever juist, in die onherbergzame, steeds meer keiharde, en op materieel succes gerichte samenleving van nu. Probeer te zijn, zoals God in Zijn eigenschappen. Dát is de grote oproep van Exodus 34 en van het eerste deel van de Tien Geboden. Zoals wat de bijbel "God" noemt betrokken wil zijn op jou, als mens, op jouw leven, probeer jij ook, zo, betrokken te zijn op het leven van de mensen om je heen. Wie dan ook. Zoals wat de bijbel "God" noemt niet begint met te roepen wat er in en aan jou allemaal niet deugt, probeer ook jij zo honderd keer meer

te zoeken naar alles wat er in een ander wèl deugt, dan dat je voortdurend alles wat er in hem of haar niet deugt opspoort en afkeurt. Dat geldt over de hele linie van onze samenleving, ook voor de mensen uit Midden- en Oost-Europa, voor de vluchtelingen in Nederland, voor alle zogenaamde "gelukszoekers" en "werk en woning en uitkering-afpakkers". Zorg er allereerst voor, dat anderen zich bij jou thuisvoelen, geborgen, gekend in wie zij zijn, wie dan ook. En praat dan eens over wat er allemaal niet klopt en over wetten en regels om de boel een beetje op orde te houden. Zo en zo alleen is de bijbelse volgorde der dingen. Alleen zó wordt een samenleving gebouwd, als een thuis voor de mensen. Krediet op voorhand. En niet wantrouwen.

Drie. Hoe bouw je een thuis in die samenleving van ons ? Dat begint met dat oeroude, maar o zo actuele gebod: "houd de sabbat in ere". Dat gebod heeft niets te maken met de vraag hoe je een heilige dag op fatsoenlijke en gepaste wijze moet doorbrengen. Het juist alles te maken met die hardste sector van onze samenleving. Met de wereld van geld en economische belangen. Dat "houd de sabbat in ere" kan je ook zo vertalen: "Denk aan de vrije dag, dat je die van kracht maakt". Maak tenminste één dag in de week zo sterk, dat hij niet bezwijkt onder de eisen van het geld of van de economie of van het werk. Een mens leeft niet om te werken, maar hij werkt om te leven. Dát is de bijbelse orde der dingen. Daarmee begint het maken van een thuis voor àlle mensen, die deel uitmaken van en werken in onze samenleving. Of zij nu hier geboren zijn of niet. "Houd de sabbat in ere". Dat betekent ophouden met geloven, dat alleen betaald werk en geld ons gelukkig maken. Dat het individu belangrijker is dan de gemeenschap. Dat je alles en iedereen het best overlaat aan de vrije krachten van de markt. Dat als alles efficiënt en goedkoop is, dat "dus" iedereen gelukkig zal zijn. "Houd de sabbat in ere", dat betekent ophouden te geloven, dat als je belastingen voor bedrijven verlaagt het voordeel vanzelf terecht komt bij de werknemers. Te geloven, dat falen geen optie is. Dat als iets mis gaat, ogenblikkelijk nieuwe regels en protocollen noodzakelijk zijn. Dat regels uiteindelijk belangrijker zijn dan mensen. "Houd de sabbat in ere" maakt aan die zogenaamde rijkdom, die een in de kern onvoorstelbaar existentiële en geestelijke armoede is, radicaal een einde. "Houd de sabbat in ere" is het begin van een einde aan de verlorenheid van onze dochters en zonen. Er is een grote groep van een paar honderdduizend Nederlanders, er is een grote groep van een paar honderdduizend Midden- en Oost-Europeanen-honderdduizenden "ergensmensen" -, die op allerlei manieren het kind van de rekening is in onze samenleving. Tweede rangs.

"Houd de sabbat in ere" betekent een fundamentele verbetering van hun positie in de komende jaren. "Houd de sabbat in ere", voor die onvoorwaardelijke inzet voor alles en iedereen, ook de "ergensmensen", staat die vader in de gelijkenis. Alleen langs de lijn van die vader bestrijd je verlorenheid en komen mensen thuis, werkelijk thuis. Amen.

D.J. Couvée, Pauluskerk, Rotterdam, 1 maart 2020